

XALQARO TIJORAT ARBITRAJDA XARAJATLAR

Rahmatillayev Elnur Anvar o`g`li

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik huquqi” fakulteti 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Biznes egasi sifatida siz boshqa kompaniyalar bilan nizolarni hal qilish usuli sifatida arbitraj haqida eshitgan bo'lishingiz mumkin. Ammo arbitraj aniq nima va uning narxi qancha? Xalqaro tijorat arbitraji ham tomonlar o'rtasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni hal qilishning alternativ usuli, bundan tashqari yuqori xarajatlaridan qochish uchun mexanizm hisoblanadi. Ushbu maqolada xalqaro savdo arbitrajining xarajatlarga ta'siri o'rganiladi va xarajatlarga ta'sir ko'rsatuvchi omillar o'rganiladi, shu bilan birga ushbu maqolada men xalqaro tijorat arbitraji bilan bog'liq xarajatlarni, bu xarajatlar nima uchun zarurligini va arbitraj jarayoni samaradorligini maksimal darajada oshirish bilan birga xarajatlarni minimallashtirishni o'rganib chiqaman.

Kalit so`zlar: arbitraj, arbitr, ICC, LCIA, xarajat, sud, taraflar, nizo, minimallashtirish, samaradorlik.

ABSTRACT

As a business owner, you may have heard of arbitration as a way to resolve disputes with other companies. But what exactly is arbitrage and how much does it cost? International commercial arbitration is also an alternative method of resolving disputes that may arise between the parties, as well as a mechanism to avoid high costs. This article examines the cost implications of international commercial arbitration and examines the factors that influence costs, while in this article I examine the costs associated with international commercial arbitration, why these costs are necessary, and how to minimize costs while maximizing the efficiency of the arbitration process.

Key words: arbitration, arbitrator, ICC, LCIA, cost, court, parties, dispute, minimization, efficiency.

KIRISH

Arbitraj alternativ nizolarni hal qilishning bir turi (ADR) bo'lib, unda nizoning taraflari o'z ishini sudga olib borish o'rniga bittagina uchinchi tomon arbitri (lar) ko'rib chiqishga rozi bo'lishadi. Qolgan sud jarayonlaridan ko'ra aynan arbitraj ko'p tanlanadigan sud jarayoni hisoblanadi, chunki u odatda tezroq, kamroq rasmiy va

maxfiyroq bo'ladi. Arbitr yoki arbitrlar tomonlarning da'vosini eshitadi hamda dalillarni o'rganadi va so'ngida ikkala tomon uchun ham majburiy bo'lgan arbitraj hal qiluv qarorini chiqaradi.¹

Arbitraj juda ko'p sohalarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan sud jarayaonidir, shu o'rinda xalqaro tijoratda ham arbitraj keng ko'lamda afzal ko'rilgan sud jarayoning bir turidir. Xalqaro tijorada arbitrajni afzaligi shundaki, u turli mamlakatlardan kelgan tomonlarga turli huquqiy tizimlar bo'lganligi uchun ularga bog'liq bo'lmagan holda nizolarni hal qilish imkonini beradi. Shu bilan birga yuqori narxdagi xarajatlardan qochgan holda nizoni tez hal qilish imkoni bo'lganligi ham arbitrajning bir yutug'idir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Umumiy qilganda arbitraj sudga arzon alternativa bo'lishi mumkin bo'lsada, u bepul emas. Arbitraj xarajatlari bir qator omillarga qarab turlicha bo'lishi mumkin, jumladan ishning murakkabligi, arbitrlar soni va arbitraj joylashgan joyi. Bundan tashqari, Xalqaro tijorat arbitraji tomonlar tomonidan qilingan xarajatlarni o'z ichiga oladi, bunga arbitraj xizmatlari uchun ma'muriy to'lovlar, advokat to'lovlari, hujjatlarni tayyorlash va tarjima to'lovlari, guvohlarning to'lovlari va arbitrlarning to'lovlarini to'lash kabi boshqa tegishli xarajatlar kiradi. Arbitraj xarajatlari ikki toifaga bo'linishi mumkin:

-ma'muriy to'lovlar;

- arbitr gonorari(to'lovi). Ma'muriy to'lovlar arbitraj sudi tomonidan, masalan, Xalqaro savdo palatasi (ICC) yoki London xalqaro arbitraj sudi (LCIA) tomonidan olinadi². Ushbu to'lovlar ishlarni ko'rish, arbitr tayinlash va arbitraj tinglovi uchun joy kabi narsalarni qamrab oladi. Arbitr gonorari(to'lovi) arbitrlarning o'zlari tomonidan sarflagan vaqti hamda tajribasidan kelib chiqqan holda olinadi. Ushbu to'lovlar arbitr (larning) tajribasi va obro'siga, shuningdek ishning murakkabligiga qarab turlicha bo'lishi mumkin. Xalqaro savdo palatasining (ICC) hisobotiga ko'ra, arbitraj va nizolarni hal qilish xarajatlari arbitraj ishlari olib borilayotgan mintaqada yoki mamlakatga qarab turlicha bo'lishi mumkin. Bu xarajat malakali arbitrlar nisbati yuqori bo'lgan rivojlangan mamlakatlarda yuqori bo'lishi mumkin. Shuningdek, ishning murakkabligi va talab qilinadigan dalillar miqdori ham yuqori xarajatlarga sabab bo'ladi³. Bir tizimga soladigan bo'lsak, Xalqaro tijorat arbitrajining xarajatiga bir nechta omillar sabab bo'ladi, jumladan:

1. Ishning murakkabligi. Murakkab ishlar tayyorlash uchun ko'proq vaqt talab qiladi, ko'proq arbitrlar ishtirok etishi kerak va rezolyutsiyaga kirishish uchun ko'proq eshittirishlar talab etiladi, bu esa yuqori xarajatlarga olib keladi.

¹ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Arbitraj>

² LCIA arbitration rules

³ <https://iccwbo.org/>

2. Arbitraj joyi: Arbitraj o'rnini xalqaro tijorat arbitraj narxini belgilaydi. Masalan, rivojlangan mamlakatda ishlarni ko'rish rivojlanmagan mamlakatlarga nisbatan qimmatroq bo'ladi.

3. Arbitrlarning soni: Bir ish uchun tayinlangan arbitrlar soni ham arbitraj ishlarining narxiga ta'sir qiladi. Arbitrlar soni ko'p bo'lgan nizolarni hal qilish guruhi yuqori to'lovlarni talab qiladi.

4. Dalillar: Tomonlar talab qiladigan dalillar miqdori ham arbitraj narxini oshiradi. Umuman olganda, talab qilinadigan dalillar qanchalik ko'p bo'lsa, tarjima, guvohlarning to'lovlari, boshqalar orasida hujjatlarni tayyorlash kabi yuqori xarajatlarga olib keladi.

5. Vaqt chegarasi: Arbitraj jarayonining uzunligi xarajatni belgilaydi. Uzoqroq tartib-taomillar ko'proq tinglovlarni talab qiladi va to'lovlarni oshiradi.⁴

Arbitraj bilan bog'liq xarajatlarda jarayonning ishtirok etgan barcha taraflar uchun adolatli va samarali bo'lishini ta'minlash uchun zarurdir. Shu o'rinda, alohida ta'kidlashim kerakki, arbitr gonorari (to'lovi) ancha muhim hisoblanadi, chunki arbitr ishni ko'rish uchun avvalo, yetarli bilim va tajribaga ega bo'lishi zarur, ya'ni o'z sohasining mutaxasisi bo'lishi zarur misol uchun, xalqaro tijorat huquqi bo'yicha va bu bilim bilan arbitr ishni mukkamal ko'rish hamda ikkala tomon uchun adolatli hal qiluv qarori chiqarishga qodir bo'ladi.

Arbitraj xarajatlarini minimallashtirish va samaradorlikni oshirish yo'llarini tahlil qiladigan bo'lsak, arbitraj qimmatga tushishi mumkin bo'lsada, bu xarajatlarni minimallashtirish va arbitraj jarayoni samaradorligini maksimal darajada oshirish yo'llari mavjud.

Birinchi, to'g'ri arbitraj institutini tanlash muhimdir. Turli muassasalarda turli xil to'lov tuzilmalari va xizmat ko'rsatish darajalari mavjud, shuning uchun sizning ehtiyojlaringizga moslashtirilgan xizmatni tanlash muhimdir. Masalan, ICC murakkab xalqaro nizolar bo'yicha yuqori sifatli xizmati va tajribasi bilan tanilgan bo'lsa⁵, LCIA o'zining samaradorligi va narx-navo pasligi bilan tanilgan.⁶

Ikkinchi, to'g'ri arbitrni tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Adolatli qaror chiqaruvchi bilim va tajribaga ega bo'lgan arbitrni tanlash asosiy hisoblanadi, shu bilan birga ishni tez va samarali hal qiluvchi arbitrni ham tanlash zarur.

Uchinchi, arbitraj jarayonini samarali boshqarish muhim ahamiyatga ega. Bu dalillar va dalillarni taqdim etish uchun aniq muddatlarni belgilash, keraksiz kechikishlardan qochish demakdir. Jarayonning barqaror ishlashini ta'minlash uchun boshqa taraf va arbitrlar bilan samarali muloqot qilish ham muhimdir.

⁴ Darslik: Международный коммерческий арбитраж; С.В.Николюкин

⁵ <https://iccwbo.org/>

⁶ <https://www.lcia.org/>

Nihoyat, arbitraj jarayonini soddalashtirish uchun texnologiyadan foydalanish muhimdir. Bunga ishni onlayn olib borish, videokonferensiya aloqa va elektron hujjat almashinuvi kabilarni kiritish mumkin. Ushbu texnologiyalar xarajatlarni kamaytirishga va foydali jihatlarini oshirishga yordam beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, arbitraj xalqaro tijorat bilan bog'liq nizolarni hal qilishning xarajatli va samarali usuli bo'lishi mumkin. Arbitraj bilan bog'liq xarajatlar mavjud bo'lsada, bu xarajatlar jarayonning barcha taraflar uchun adolatli va samarali bo'lishini ta'minlash uchun zarur. To'g'ri arbitraj institutini, arbitrlarni tanlash va arbitraj jarayonini samarali boshqarish orqali tomonlarning xarajatlarini minimallashtirish va arbitraj jarayonining samaradorligini maksimal darajada oshirishi mumkin. Agar siz xalqaro tijorat bilan bog'liq nizolarni hal qilishning samarali usulini izlayotgan bo'lsangiz, arbitrajdan foydalanishni o'ylab ko'ring.

REFERENCES

1. <https://www.wikipedia.org/>
2. https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx
3. <https://iccwbo.org/>
4. Darslik: Международный коммерческий арбитраж; С.В.Николюкин; 2009.
5. <https://www.lcia.org/>